

## บทที่ 5

### สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา ในวิกฤตการณ์ทางการเมืองยุคปลายรัฐบาลทักษิณ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง จิตสำนึกประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกประชาธิปไตยกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองกับจิตสำนึกประชาธิปไตยของนิสิต นักศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นการวัดตัวแปรเพียงครั้งเดียว (One – Shot Study) โดยใช้แบบสอบถาม(Questionnaire)เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นิสิต นักศึกษา ที่กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 400 คน รายงานผลการวิจัยโดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ คือ แจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย เพื่ออธิบายกลุ่มตัวอย่างทางด้านลักษณะทางประชากร การเปิดรับข่าวสารทางการเมือง จิตสำนึกประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมือง สำหรับการทดสอบสมมติฐานนั้น ใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) โดยการวิเคราะห์เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlations) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรคู่ต่างๆตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)

## สรุปผลการวิจัย

### 1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

#### ● ลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษามีจำนวนทั้งสิ้น 400 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยส่วนใหญ่กำลังศึกษาในชั้นปีที่ 4 รองลงมา คือ กำลังศึกษาในชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 2 ตามลำดับ และน้อยที่สุด คือ กำลังศึกษาในชั้นปีที่ 1 คณะหรือสาขาวิชาที่ศึกษาพบมากที่สุด คือ คณะทางด้านพาณิชยศาสตร์และการบัญชี/บริหารธุรกิจ รองลงมา คือ คณะนิติศาสตร์และนิเทศศาสตร์/วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน ตามลำดับ มากกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างมีค่าใช้จ่ายต่อเดือนระหว่าง 5,000-10,000 บาท รองลงมา มีค่าใช้จ่ายต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังมีงานอดิเรกที่ทำมากที่สุด คือ ดูโทรทัศน์/ฟังวิทยุ รองลงมา คือ ดูหนัง เล่นเกมส์/เล่นอินเทอร์เน็ต ตามลำดับ ส่วนกิจกรรมต่างๆทางการเมืองที่สมาชิกในครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นประจำ ซึ่งมีจำนวนมากเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม

กิจกรรมที่นิสิต นักศึกษากระทำนอกเหนือจากการศึกษา ที่มีโอกาสรับรู้เกี่ยวกับข่าวสารทางการเมือง ได้แก่ ดูโทรทัศน์/ฟังวิทยุ อ่านหนังสือ ในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับข่าวสารทางการเมืองหรือมีโอกาสรับรู้เกี่ยวกับการเมืองน้อย ได้แก่ ดูหนัง เล่นเกมส์/เล่นอินเทอร์เน็ต ช้อปปิ้ง เล่นกีฬา

#### ● การเปิดรับข่าวสารทางการเมือง

จากผลการวิจัย พบว่า ภาพรวมของการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน และสื่อบุคคลนั้น อยู่ในระดับปานกลาง โดยกลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนสูงกว่าสื่อบุคคลเล็กน้อย

การวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน ประเภทสื่อหนังสือพิมพ์มากที่สุด รองลงมา คือ สื่อโทรทัศน์ สื่อนิเทศสาร/วารสาร ตามลำดับ และการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนที่น้อยที่สุด คือ สื่อวิทยุ

ซึ่งหากพิจารณารายละเอียดแยกย่อยถึงประเภทของรายการจะพบว่า สื่อโทรทัศน์ประเภทรายการข่าวประจำวันมีระดับการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองอยู่ในระดับสูง และสูงกว่าสื่อหนังสือพิมพ์ด้วย

สำหรับการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลนั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง โดยการติดต่อกับเพื่อน มากที่สุด รองลงมา คือ บุคคลในครอบครัว ซึ่งใกล้เคียงกัน และอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน ในขณะที่การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากครูอาจารย์ เจ้าหน้าที่สมาชิกองค์การทางการเมืองต่างๆ อยู่ในระดับต่ำถึงต่ำมาก ตามลำดับ

#### ● จิตสำนึกประชาธิปไตย

ภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างทางด้านจิตสำนึกประชาธิปไตยอยู่ในระดับสูง ซึ่งหากพิจารณาในแต่ละประเด็นจะพบว่า ทุกประเด็นกลุ่มตัวอย่างมีจิตสำนึกประชาธิปไตยอยู่ในระดับสูงทั้งหมด ยกเว้น ประเด็นเรื่อง ถ้ามีโอกาสในการชักชวนผู้อื่นให้ร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น เดินขบวนรณรงค์ จะรีบดำเนินการทันที จิตสำนึกประชาธิปไตยอยู่ในระดับปานกลาง

สำหรับประเด็นอื่นๆที่จิตสำนึกประชาธิปไตยอยู่ในระดับสูงนั้น พบว่า ความสำนึกเรื่อง การเลือกตั้งเป็นวาระแห่งชาติและเป็นภาระทางการเมืองของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่างมีจิตสำนึกประชาธิปไตยสูงที่สุด รองลงมา คือ เรื่อง หน้าที่ของพลเมือง คือ ปฏิบัติตนตามกฎหมายป้องกันประเทศรับราชการทหาร เสียภาษีอากร พิทักษ์ปกป้อง สืบสานศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น กับเรื่อง หากพบการทุจริตในการเลือกตั้ง จะแจ้งเจ้าหน้าที่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ส่วนความสำนึกเรื่อง หากได้รับเชิญให้ร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองจะร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด แต่ก็ยังจัดอยู่ในระดับสูง เช่นกัน

#### ● การมีส่วนร่วมทางการเมือง

กิจกรรมทางการเมืองที่กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การไปใช้สิทธิเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ เช่น เลือกตั้ง สมาชิกวุฒิสภา(สว.) ,สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(สส.) ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นอยู่ในระดับสูง ส่วนกิจกรรมทางการเมือง

เมืองอื่นๆ อาทิ การเข้าร่วมฟังอภิปรายทางการเมืองจากกลุ่มองค์กรนิสิต นักศึกษา และองค์กรอิสระทางการเมือง การเข้าร่วมชุมนุมเพื่อขับเคลื่อนทางการเมืองร่วมกับกลุ่มองค์กรอิสระทางการเมือง เข้าร่วมลงชื่อเพื่อเรียกร้องทางการเมือง เช่น ร่วมลงชื่อเพื่อถอดถอน นายกรัฐมนตรี ร่วมลงชื่อเพื่อเสนอร่างกฎหมาย เป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของมหาวิทยาลัยตนเองหรือมหาวิทยาลัยอื่นหรือองค์กรอิสระทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา เช่นงานรำลึกวีรชนคนเดือนตุลา และการร่วมส่งข่าวสาร บทความ sms ร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน นั้น ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ

นอกจากนี้กิจกรรมทางการเมืองอย่าง การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นทางการเมือง การร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมือง แล้วส่งความเห็นไปที่องค์กรของรัฐ มีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำมาก สำหรับภาพรวมทั้งหมดของการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นอยู่ในระดับต่ำ

## 2. การวิเคราะห์เพื่อทดสอบสมมติฐาน

**สมมติฐานที่ 1.** การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กล่าวคือ หากนิสิต นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนมาก จะมีส่วนร่วมทางการเมืองมาก ในทางตรงข้าม หากนิสิต นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนน้อย จะมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 1. และค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ

**สมมติฐานที่ 2.** การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กล่าวคือ หากนิสิต นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลมาก

จะมีส่วนร่วมทางการเมืองมาก ในทางตรงข้าม หากนิสิต นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลน้อย จะมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 2. และค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ

### **สมมติฐานที่ 3. จิตสำนึกประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา**

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า จิตสำนึกประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กล่าวคือ หากนิสิต นักศึกษามีจิตสำนึกประชาธิปไตยมาก จะมีส่วนร่วมทางการเมืองมาก ในทางตรงข้าม หากนิสิต นักศึกษามีจิตสำนึกประชาธิปไตยน้อย จะมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 3. และค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำมาก

### **สมมติฐานที่ 4. การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองมีความสัมพันธ์ต่อจิตสำนึกประชาธิปไตยของนิสิต นักศึกษา**

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองมีความสัมพันธ์ต่อจิตสำนึกประชาธิปไตยของนิสิต นักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กล่าวคือ หากนิสิต นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองมาก จะมีจิตสำนึกประชาธิปไตยมาก ในทางตรงข้าม หากนิสิต นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองน้อย จะมีจิตสำนึกประชาธิปไตยน้อย จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ 4. และค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ

## **อภิปรายผล**

### **• การเปิดรับข่าวสารทางการเมือง**

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนสูงกว่าสื่อบุคคล โดยกลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อหนังสือพิมพ์มากที่สุด รองลงมา คือ สื่อโทรทัศน์ สื่อนิตยสาร/วารสาร ตามลำดับ สื่อมวลชนที่กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองน้อยที่สุด คือ สื่อวิทยุ แต่หากพิจารณารายละเอียดจะพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน ประเภทสื่อโทรทัศน์ รายการ

ข่าวประจำวัน อยู่ในระดับสูง สำหรับการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลนั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากเพื่อน มากที่สุด รองลงมา คือ บุคคลในครอบครัว ซึ่งใกล้เคียงกัน อยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่สมาชิกองค์การทางการเมืองต่างๆ อยู่ในระดับต่ำ และต่ำมากตามลำดับ

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัย ที่มีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน ประเภทสื่อหนังสือพิมพ์มากที่สุด อาจเนื่องมาจากการจัดเก็บข้อมูลกระทำภายหลังจากการปฏิรูปการปกครองซึ่งผ่านพ้นสถานการณ์วิกฤตที่นิสิต นักศึกษาหรือผู้รับสาร มีความต้องการข้อมูลที่ทันต่อเหตุการณ์หรือติดตามข้อมูลที่มีความทันสมัย และเมื่อผ่านพ้นช่วงเวลานั้นไปแล้วผู้รับสารจะเปลี่ยนการรับสารจากทันต่อเหตุการณ์มาเป็นรายละเอียดของข้อมูลมากกว่าความสดเพื่อที่จะสามารถนำสารที่ได้รับไปประมวลต่อไป

การที่นิสิต นักศึกษาเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน และสื่อบุคคลนั้น เป็นกรณีการเปิดรับข่าวสาร 2 แบบ คือ แบบทางเดียว ผ่านทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ ที่ไม่เปิดให้แสดงความคิดเห็นหรือสื่อสารกลับ(Feedback) และแบบสองทางคือ ผ่านทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ที่เปิดให้แสดงความคิดเห็นหรือสื่อสารกลับ(Feedback) ส่วนการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนมากกว่าสื่อบุคคลเพราะว่าเปิดรับได้ง่ายกว่า รวมทั้งมีความน่าเชื่อถือเนื่องจากสื่อมวลชนจะได้รับข่าวสารจากแหล่งข่าวโดยตรง นอกจากนี้ นักศึกษาจะได้รับจากสื่อบุคคลที่เป็นแหล่งข่าวเอง โดยเฉพาะข่าวสารด้านการเมืองที่ต้องมีความชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับ Rogers(1971:252) ได้อธิบายประสิทธิผลของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลว่า สื่อมวลชนมีความสำคัญในการเพิ่มความรู้ แต่สื่อบุคคลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ในบางครั้งข่าวสารจากสื่อมวลชนจะผ่านสื่อบุคคลหรือผู้นำความคิดเห็น(opinion leaders) ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชนอยู่มาก (ปรมะ สตะเวทิน, 2533 : 157-158) การที่นิสิต นักศึกษา เปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนสูงกว่าสื่อบุคคล อาจเป็นเพราะสื่อมวลชนเป็นแหล่งข่าวสารทางการเมืองที่น่าเสนอ โดยอิงแหล่งที่มาของข่าวสาร จึงมีความเชื่อถือสูง โดยเฉพาะเรื่องภาพและเสียงที่สามารถพิสูจน์และเห็นภาพได้ จึงทำให้นิสิต นักศึกษา เกิดความมั่นใจว่าข่าวที่เสนอทางสื่อมวลชนเป็นความจริง (พัชนี เขยจรรยา และคณะ, 2533 : 49) แต่เมื่อคุณภาพรวมของระดับการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจะพบว่าการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น แสดงว่านิสิต

นักศึกษาอาจมีความสนใจในเรื่องทางการเมืองไม่มากนัก สังเกตได้จากผลการวิจัยลักษณะทางประชากรด้านงานอดิเรกของนิสิต นักศึกษาซึ่งพบว่า กิจกรรมที่ทำมากที่สุด 3 อันดับแรก ส่วนเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับความบันเทิง ซึ่งได้แก่ ดูโทรทัศน์/ฟังวิทยุ ดูหนัง เล่นเกมส์/เล่นอินเทอร์เน็ต ตามลำดับ แต่กิจกรรมดูโทรทัศน์/ฟังวิทยุ ถือว่าพอจะได้รับข่าวสารทางการเมืองบ้าง

สำหรับการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อโทรทัศน์ ประเภทรายการข่าวประจำวันนั้น มีการเปิดรับข่าวสารอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้เพราะด้วยสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นมีการเคลื่อนไหวจากกลุ่มหรือฝ่ายต่างๆอยู่ตลอดเวลา ทำให้นิสิต นักศึกษา เกิดความสนใจ อยากรู้ อยากเห็นและติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างใกล้ชิด เนื่องจากสถานการณ์คลุมเครือ ความไม่ชัดเจนของเหตุการณ์ที่อึมครึม ฉะนั้นการติดตามข่าวสารทางสื่อโทรทัศน์ก็เพื่อต้องการให้ประจักษ์แก่ตาตัวเอง ประกอบกับรายการข่าวประจำวันนั้นมีการนำเสนอข่าวสารทางการเมืองในปริมาณความถี่มาก กล่าวคือออกอากาศทุกสถานีและทุกวัน เมื่อเทียบกับรายการประเภทอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นรายการวิเคราะห์ข่าว รายการสัมภาษณ์พิเศษ ที่มีบางสถานี บางวัน หรือเฉพาะโอกาสสำคัญจริงๆ ทำให้มีโอกาสได้ดูน้อย อีกทั้งโทรทัศน์ยังเป็นหนทางที่จะเปิดรับได้ง่ายและรวดเร็วกว่าสื่ออื่น โดยเฉพาะมีการตัดภาพเมื่อมีข่าวสารด่วนในระหว่างการออกอากาศของรายการปกติ ดังนั้นนิสิต นักศึกษา จึงมีโอกาสเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อโทรทัศน์ ประเภทรายการข่าวประจำวันได้สูงเพราะมีรายละเอียดมากกว่าข่าวต้นชั่วโมง

ส่วนสื่อหนังสือพิมพ์นั้น นิสิต นักศึกษา มีการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง มากเป็นอันดับแรก แต่หากจัดระดับการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจะพบว่าเปิดรับข่าวสารอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น อาจเป็นเพราะข้อจำกัดในคุณลักษณะของสื่อหนังสือพิมพ์ที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ช้ากว่าสื่อโทรทัศน์ ทำให้นิสิต นักศึกษาตอบรับสื่อนี้ไม่ได้มากนัก แต่คุณลักษณะที่ตอบสนองในแง่ของการให้ข่าวสารที่มีสาระ ให้รายละเอียดมากกว่า ของเหตุการณ์และที่มาของแหล่งข่าว โดยเฉพาะการให้ข้อมูลที่มั่งคั่ง 2 ด้านจากหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนแต่ละฝ่าย(ฝ่ายสนับสนุนรัฐบาล และฝ่ายต่อต้านรัฐบาล) ซึ่งสื่อหนังสือพิมพ์สามารถยืนยันข้อเท็จจริงได้มากกว่าสื่ออื่นๆ เนื่องจากสื่อประเภทอื่นจะถูกแทรกแซงมากกว่า และถูกควบคุมโดยอำนาจรัฐในขณะนั้น นอกจากนี้สื่อหนังสือพิมพ์ยังมีความคงทนของสื่อในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งต่างจากสื่อโทรทัศน์ที่ไม่สามารถจะเรียกเนื้อหาที่ต้องการมาชมได้ หรือถ้าจะเรียกเนื้อหาที่ต้องการมาชมอีกครั้งก็ทำได้ แต่จะมีขั้นตอนที่ยุ่งยากกว่าสื่อหนังสือพิมพ์ ทำให้นิสิต นักศึกษา มีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อหนังสือพิมพ์เป็น

อันดับแรก นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนิสิต นักศึกษา ถือได้ว่ามีสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่จะเข้าถึงสื่อหนังสือพิมพ์ได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นการหาซื้อมาอ่านเอง หรือหาอ่านได้ในห้องสมุดของมหาวิทยาลัย หรือตามสถานที่ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีราคาถูก และไม่ต้องมีอุปกรณ์ในการเปิดรับ ซึ่งพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อหนังสือพิมพ์ของนิสิต นักศึกษานี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Schramm(1973) ที่พบว่ายังคงคนมีการศึกษามากเท่าใด ก็มีแนวโน้มที่จะสนใจสื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์

สำหรับสื่อบุคคลนั้น นิสิต นักศึกษา มีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกับการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน แต่มีค่าเฉลี่ยน้อยกว่าสื่อมวลชน โดยนิสิต นักศึกษา มีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากเพื่อนมากที่สุด รองลงมา คือ บุคคลในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีกลุ่มอ้างอิง(Reference-Group Theory) ของ John W. Riley, Jr. and Matilda White Riley อ้างในปรมะ สตะเวทิน (2546 : 90-91) ที่อธิบายว่าคนจะยึดถือกลุ่มปฐมภูมิที่สำคัญๆ(the significant "primary" groups) ทั้งที่ตนเป็นสมาชิก และที่ตนอยากจะเป็นสมาชิก(the primary groups to which he belongs or aspires) เป็นหลักหรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตน กลุ่มปฐมภูมิประเภทนี้จึงเป็นกลุ่มอ้างอิง(Reference Group) สำหรับคนๆนั้น ซึ่งกลุ่มปฐมภูมิ(Primary groups)นี้เกิดจากการรวมตัวของคนที่มีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกัน มีขนาดของสมาชิกไม่มากนัก โดยปกติไม่เกิน 12 คน ตัวอย่างของกลุ่มปฐมภูมิได้แก่ ครอบครัว, เพื่อนบ้าน, เพื่อนสนิทในที่ทำงาน หรือโรงเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้ในช่วงสถานการณ์ที่อึมครึมในขณะนั้น คนทั่วไปก็หันหน้ามาพูดคุยกันเองมากขึ้น เพื่อหาข่าวสารของข้อเท็จจริง หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แสดงทัศนะต่างๆกันมากขึ้น ซึ่งทำให้นิสิต นักศึกษา มีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากช่องทางของสื่อบุคคลด้วย

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐิตกานต์ ธนาโอฬาร(2536) ซึ่งศึกษาเรื่อง การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตมหาวิทยาลัย:ศึกษาเฉพาะกรณีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า สื่อบุคคลที่นิสิต นักศึกษา มีการสื่อสารทางการเมืองด้วยมากที่สุด คือ กลุ่มเพื่อน รองลงมา คือ บุคคลในครอบครัว โดยมีการสื่อสารกับสื่อบุคคลทั้งสองกลุ่มเป็นครั้งคราว ส่วนครูอาจารย์ เป็นสื่อบุคคลที่นิสิต นักศึกษา มีการสื่อสารทางการเมืองในระดับค่อนข้างน้อยมาก

และอรรถธรรม วิจักขณะ(2533) ศึกษาพบว่า บุคคลที่นิสิต นักศึกษา นำเนื้อหาจากสื่อมวลชนมาพูดคุยอยู่เสมอ คือ เพื่อน รองลงมา คือ บุคคลในครอบครัว ซึ่งในกรณีนี้ประเด็นของข่าวสารทางการเมืองอาจเป็นประเด็นหนึ่งในการสนทนาในชีวิตประจำวันของนิสิต นักศึกษา

#### • จิตสำนึกประชาธิปไตย

จากผลการวิจัย พบว่า จิตสำนึกประชาธิปไตยของนิสิต นักศึกษา อยู่ในระดับสูง ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่าจากกระแสการเมืองที่ร้อนแรงในช่วงปี 49 หรือที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เรียกว่ายุคปลายรัฐบาลทักษิณนั้น ทั้งสังคมและสื่อมวลชนให้ความสนใจเรื่องการเมืองเป็นอย่างมาก ตลอดจนองค์กรอิสระทางการเมืองต่าง ๆ มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ทั้งร่วมตัวกันเป็นเครือข่าย หรือทั้งกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาล กลุ่มที่คัดค้านรัฐบาล และกลุ่มที่แสดงตัวเป็นกลาง ตลอดจนกลุ่มนิสิต นักศึกษาด้วยกันเองที่ออกมาแสดงความคิดเห็นหรือความเคลื่อนไหวต่างๆ ในครั้งนี้ ซึ่งการเคลื่อนไหวดังกล่าวทำให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนิสิต นักศึกษา เกิดจิตสำนึกประชาธิปไตยสูง

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัย กล่าวได้ว่า นักศึกษามีจิตสำนึกประชาธิปไตยทางด้านการเมืองสูงกว่าด้านอื่น เนื่องจากโอกาสรับรู้หรือเกี่ยวข้องกับด้านการเมืองมีมากกว่าด้านอื่นๆ อาทิ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 กำหนดให้เป็นหน้าที่ของประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งอยู่ในช่วงวัยของนักศึกษา ระดับอุดมศึกษา ในขณะที่ด้านอื่นไม่ใช่หน้าที่ของนักศึกษาโดยตรง อาทิ การป้องกันประเทศ การเสียดายอาหาร หรือโอกาสที่นักศึกษาที่เข้าไปมีบทบาทน้อย อาทิ การสืบสานศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ (2527) ที่กล่าวว่า จิตสำนึกของบุคคลมีความสัมพันธ์กับเวลาและสถานที่ อีกทั้งมีลักษณะไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งช่วงเวลาที่ศึกษานี้ถือได้ว่าเป็นช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญ ทำให้นิสิต นักศึกษา เกิดความตื่นตัวหรือความตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตนในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆทางการเมือง นอกจากนี้กาญจนา แก้วเทพ ยังกล่าวอีกว่า บุคคลในระดับฐานะทางสังคมเดียวกัน จะมีจิตสำนึกที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้คือ นิสิต นักศึกษา ซึ่งก็จัดได้ว่าอยู่ในฐานะทางสังคมในระดับเดียวกัน

กาญจนา แก้วเทพ (2527) กล่าวว่า จิตสำนึกในทางการเมือง หมายถึง ความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนกำลังสอดคล้องรับใช้ประโยชน์ของชนชั้นตนเองหรือชนชั้นอื่น จิตสำนึกในความหมายนี้มีลักษณะทางชนชั้นเป็นตัวกำหนด และส่วนมากเป็นความหมายทั่วไปที่ใช้ในภาษาไทยว่า คนๆ นั้นมีจิตสำนึกหรือไม่มีจิตสำนึก

ซึ่งการวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนิสิต นักศึกษา มีความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนสอดคล้องรับใช้ประโยชน์ของชนชั้นปัญญาชน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ มีจิตสำนึกประชาธิปไตยอยู่ในระดับสูงสอดคล้องกับสภาพของตนเองที่กำลังเป็นนิสิต นักศึกษา ซึ่งต้องศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา

#### ● การมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากผลการวิจัย พบว่า ภาพรวมของนิสิต นักศึกษา มีระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ ยกเว้น ประเด็นในเรื่องของการไปใช้สิทธิเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ เช่น เลือกตั้ง สมาชิกวุฒิสภา(สว.) ,สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(สส.) เป็นต้น นั้นอยู่ในระดับสูง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ระบุว่า การเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หากผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้งไม่ไปใช้สิทธิ ก็จะถูกตัดสิทธิทางการเมืองบางประการ เช่น ไม่มีสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ หรือไม่มีสิทธิร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมลงชื่อเพื่อขับเคลื่อนหรือแสดงนโยบายทางการเมือง แต่หากมีการเลือกตั้งครั้งต่อไป ถ้าไปใช้สิทธิเลือกตั้งแล้ว สิทธิต่างๆ นั้นก็จะคืนกลับมา ซึ่งในช่วงแรกที่มีรัฐธรรมนูญฉบับนี้ออกมาทำให้ประชาชนตื่นตัวกันมาก เพราะกลัวกระทำผิดต่อกฎหมาย ประกอบกับมีองค์กรอิสระอย่างสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) เข้ามารับหน้าที่จัดการเลือกตั้งอย่างเต็มรูปแบบ ทำให้เกิดการรณรงค์การเลือกตั้งผ่านสื่อต่างๆ อย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังมีกิจกรรมการรณรงค์ทางการเมืองของแต่ละพรรคการเมืองที่แต่ละพรรคก็มีการใช้กลยุทธ์และชูนโยบายต่างๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน จึงทำให้จำนวนผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประเทศสูงขึ้น อีกทั้งยังมีการไปรณรงค์หาเสียงตามสถานศึกษาต่างๆ อีกด้วย ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนิสิต นักศึกษา จึงไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากขึ้นตามไปด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้ยังพบว่า กิจกรรมต่างๆ ทางการเมืองที่สมาชิกในครอบครัวของนิสิต นักศึกษามีส่วนร่วมสูงสุด คือ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งการใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นการแสดงออกในการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่กระทำได้ง่ายกว่าการมีส่วนร่วม

ทางการเมืองวิธีอื่น ดังนั้น จึงทำให้นิสิต นักศึกษามีส่วนร่วมทางการเมืองในเรื่องของการไปใช้สิทธิเลือกตั้งสูงตามไปด้วย สอดคล้องกับทฤษฎีกลุ่มอ้างอิง(Reference-Group Theory) ของ John W. Riley, Jr. and Matilda White Riley อ้างในปรมะ สตะเวทิน (2546 : 90-91) ที่อธิบายว่าคนจะยึดถือกลุ่มปฐมภูมิที่สำคัญๆเป็นหลักหรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตน ซึ่งกลุ่มปฐมภูมินี้ได้แก่ ครอบครัว

นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตว่าการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(สส.) ครั้งล่าสุด (2 เมษายน 2549) มีผู้ออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะคนกรุงเทพฯ ที่มีปริมาณของผู้ออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งสูงกว่าทุกครั้ง นั้นเป็นเพราะด้วยสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น ที่การเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน 2549 ถือว่าเป็นเดิมนั้นระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนรัฐบาลทักษิณ ซึ่งต้องการให้พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป จึงออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งเพื่อลงคะแนนสนับสนุนรัฐบาลทักษิณต่อไป กับฝ่ายต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ต่อต้านระบอบทักษิณ และไม่ต้องการทักษิณ ก็ออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยลงคะแนนในช่องไม่เลือกผู้สมัครคนใด เพื่อต้องการแสดงให้เห็นว่า “ไม่เอาระบอบทักษิณ” จึงทำให้มีผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งสูงนั่นเอง

สำหรับประเด็นอื่นๆ เช่น การเข้าร่วมฟังอภิปรายทางการเมืองจากกลุ่มองค์กรนิสิต นักศึกษา และองค์กรอิสระทางการเมือง ประเด็นนี้หากพิจารณาแยกกลุ่มองค์กรที่จัดอภิปราย จะพบว่าองค์กรนิสิต นักศึกษา ไม่ค่อยมีการจัดอภิปรายขึ้นเอง หรือถ้าจัดเองจะมีผู้เข้าร่วมฟังจำนวนน้อยกว่าที่กลุ่มอื่นจัด ดังนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการไปร่วมอภิปรายกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยหรือกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งตรงนี้ได้ได้รับความสนใจจากหลายฝ่าย แต่คนที่เข้าร่วมฟังอภิปรายส่วนใหญ่ก็ไม่ใช่นิสิต นักศึกษา หรือถ้ามีก็จะเป็นกลุ่มแกนนำของนิสิต นักศึกษาเท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนน้อยมาก เช่นเดียวกับประเด็นการเข้าร่วมชุมนุมเพื่อขับเคลื่อนทางการเมืองร่วมกับกลุ่มองค์กรอิสระทางการเมือง การร่วมส่งข่าวสารบทความ sms ร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน เข้าร่วมลงชื่อเพื่อเรียกร้องทางการเมือง เช่น ร่วมลงชื่อเพื่อถอดถอนนายกรัฐมนตรี ร่วมลงชื่อเพื่อเสนอร่างกฎหมาย เป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของมหาวิทยาลัยตนเองหรือมหาวิทยาลัยอื่นหรือองค์กรอิสระทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา เช่นงานรำลึกวีรชนคนเดือนตุลา กล่าวคือนิสิต นักศึกษา ที่เคลื่อนไหวหรือตื่นตัวทางการเมืองมีเพียงกลุ่มๆหนึ่งซึ่งน้อยมากหากเปรียบเทียบกับจำนวนนิสิต นักศึกษาทั้งหมด ประกอบกับบางกิจกรรมทางการเมืองจัดขึ้นไม่บ่อยนัก ต้องขึ้นอยู่กับเทศกาลหรือโอกาสสำคัญๆจริง เช่น งานรำลึกวีรชนคนเดือนตุลา ที่จัดปีละครั้งเท่านั้น

นอกจากนั้นยังมีประเด็นการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นทางการเมือง , การร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมือง แล้วส่งความเห็นไปที่องค์กรของรัฐ ซึ่งผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำมาก ทั้งนี้วิเคราะห์ได้ว่า กิจกรรมดังกล่าวอาจเป็นเรื่องไกลตัวสำหรับนิสิต นักศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เพราะส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มที่ทำงานทางด้านนี้หรือสนใจทางด้านนี้จริงๆ ซึ่งอาจมีนิสิต นักศึกษา เข้าร่วมด้วยก็ได้ แต่เป็นจำนวนที่น้อยมาก ประกอบกับกิจกรรมเหล่านี้ไม่ใช่วิถีทางการเมืองของคนไทย ซึ่งถ้าจะมีส่วนร่วมได้นั้นจะมีเฉพาะคนที่เป็นแกนนำเท่านั้น อีกทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านกิจกรรมทางการเมืองต่างๆที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ผ่านเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นการยากลำบากในการเข้าถึงหรือต้องดำเนินการผ่านขั้นตอนต่างๆ จึงทำให้นักศึกษาใช้การมีส่วนร่วมผ่านช่องทางนี้ในระดับต่ำมาก รวมทั้งการมองว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรของรัฐมักจะอยู่ได้บังคับของฝ่ายการเมืองที่มีอำนาจหรือบทบาทในขณะนั้น ทำให้การใช้ช่องทางดังกล่าวอาจไม่บังเกิดผล

ในงานวิจัยของอุษา โหราเรือง(2540) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ พบว่า นักศึกษามีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมระดับประเทศค่อนข้างต่ำ และมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับมหาวิทยาลัยในระดับต่ำ ยกเว้นเรื่องการไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่มีส่วนร่วมสูง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก

### สมมติฐานที่ 1. การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา

จากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยมีค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ

ด้วยสถานการณ์ทางการเมืองที่รุนแรงในขณะนั้น ทำให้นิสิต นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน ก็เพื่อตอบสนองความต้องการรับรู้ข่าวสารและความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของMcCombs and Becker(1979) ที่ว่าบุคคลเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน เพื่อตอบสนองความต้องการ 4 ประการ คือ เพื่อต้องการรู้เหตุการณ์ โดยการติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตการณ์ต่างๆ

เพื่อต้องการช่วยตัดสินใจ เพื่อการพูดคุย และเพื่อการมีส่วนร่วม ในที่นี้คือการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา

การที่นิสิต นักศึกษา เปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน โดยเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์มากที่สุดนั้น เพราะสื่อหนังสือพิมพ์ถือได้ว่าเป็นสื่อที่ได้รับการยอมรับในเรื่องความน่าเชื่อถือและมีรายละเอียดของข้อมูลข่าวสารในปริมาณมากและเจาะลึกกว่า เมื่อเทียบกับสื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์ ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นที่สื่อโทรทัศน์ถูกควบคุม ปิดกั้นข่าวสารที่เป็นข้อเท็จจริง จึงทำให้สื่อหนังสือพิมพ์ได้รับความเชื่อถือมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามต้องยอมรับว่าสื่อโทรทัศน์ที่ถูกควบคุมในขณะนั้น นิสิต นักศึกษา ยังมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นให้ประจักษ์แก่ตาตัวเอง ดังนั้นข้อมูลข่าวสารที่ได้จากการเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์ และสื่อโทรทัศน์ จึงน่าจะมีโอกาสที่จะส่งผลถึงพฤติกรรมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้พอสมควร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nimmo and Sander(1981) ที่ชี้ว่า ข่าวที่นำเสนอในสื่อมวลชนมีส่วนช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเมือง และการเปิดรับสื่อมวลชนยังกระตุ้นให้เกิดการอภิปรายระหว่างบุคคล(Interpersonal Discussions) ในเรื่องการเมือง ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการรณรงค์ อีกด้วย และสอดคล้องกับงานวิจัยของฐิตกานต์ ธนาโอพาร (2536) ที่ศึกษาเรื่อง การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตมหาวิทยาลัย : ศึกษาเฉพาะกรณีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา

## สมมติฐานที่ 2. การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา

จากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยมีค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ

หากเปรียบเทียบค่าความสัมพันธ์ของการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะพบว่าค่าความสัมพันธ์ของการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น มีค่าความสัมพันธ์ต่ำกว่าเล็กน้อย ซึ่งสอดคล้องกับพัชนี เชนจรยาและคณะ(2533) ที่มีความเห็นว่า ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจในฐานะผู้ถ่ายทอดข่าวสาร เป็นแหล่งข้อมูลที่มี

เสถียรภาพและความน่าไว้วางใจสูง แต่มักไม่ได้รับความน่าเชื่อถือในแง่เนื้อหาของสาร นอกจากนี้ Katz and Lazarsfeld (1955) ยังอธิบายว่าสื่อมวลชนจะมีความสำคัญมากกว่าในขั้นของการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติ ในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับKatz and Lazarsfeld ที่มีความเห็นว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจการต่างๆมากที่สุด เช่นเดียวกับงานวิจัยของจิตกานต์ ธนาโอฬาร(2536) ที่ศึกษาเรื่อง การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตมหาวิทยาลัยศึกษาเฉพาะกรณีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง งานวิจัยของ จริณญา เจริญสุขใส(2538) ที่ศึกษาเรื่องการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยกับการไปใช้สิทธิของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ปี 2538 พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากบุคคลในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และงานวิจัยของอุษา โหราเรือง(2540) เรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

### สมมติฐานที่ 3. จิตสำนึกประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา

จากผลการวิจัย พบว่า จิตสำนึกประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจิตติ วิทยสรณะ (2540) ที่ศึกษาเรื่องการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนกับความรู้ทัศนคติและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัย พบว่า ทัศนคติมีความสัมพันธ์กับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และงานวิจัยของจินตนา ปัญญาอาวุธ (2541) ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการสื่อสารและอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีต่อความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งกลุ่มอายุ 18-20 ปี ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า อุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยรวมก็มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมืองโดยรวม

ซึ่งหากพิจารณาจะพบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ทั้งนี้สามารถวิเคราะห์ได้จากบริบทของสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นที่มีผลต่องานวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งช่วงเวลาที่ศึกษานั้น นับได้ว่าเป็นวิกฤตการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญครั้งหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ที่มีความขัดแย้งกัน และแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายที่สนับสนุนนายกรัฐมนตรี ฝ่ายที่ไม่สนับสนุนนายกรัฐมนตรี ฝ่ายที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด หรือองค์กรอิสระต่างๆ ที่ตั้งตัวขึ้นมาเพื่อแสดงความคิดเห็นและแนวทางการแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้น ทั้งนี้หลายฝ่ายต่างเกรงว่าจะเกิดเหตุการณ์ที่รุนแรงและขยายวงกว้างมากขึ้น ประกอบกับการเผยแพร่ข่าวสารจากสื่อมวลชนที่พลตรีจำลอง ศรีเมือง ออกมาประกาศตัวผ่านสื่อมวลชนว่าจะร่วมชุมนุมเพื่อกดดันให้นายกรัฐมนตรีลาออก จึงทำให้หลายฝ่ายกลัวว่าจะเกิดเหตุการณ์จะจู่โจมเคมพิชญาภาพิมพิ ที่พลตรีจำลอง เป็นแกนนำในครั้งนั้น แล้วทำให้ต้องเกิดการขัดแย้งอย่างใหญ่หลวง และกลายเป็นการเสียเลือดเนื้อของผู้เข้าร่วมชุมนุม ดังนั้นจึงทำให้เหตุการณ์ในครั้งนั้นเป็นบทเรียนที่สอนในครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการชุมนุมโดยสงบ ใช้สันติวิธีการเจรจาต่อรอง หรือยื่นข้อเสนอต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับ A Dependency Model of Mass-Media Effects ของ Ball-Rokeach, S. and De Fleur, M.L.(1976) ที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ของระบบสังคม ระบบสื่อมวลชน และผู้รับสาร ว่าการที่ข่าวสารจากสื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึก ความเชื่อและการกระทำของผู้รับสารเมื่อใดนั้น จะขึ้นอยู่กับระดับความพึ่งพาของผู้รับสารที่มีต่อข่าวสารจากสื่อมวลชน ซึ่งสำหรับเหตุการณ์ในครั้งนี้ นิสิต นักศึกษา ที่เป็นผู้รับสารนั้นเกิดจิตสำนึกประชาธิปไตย จากการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองสื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาของสื่อที่นำเสนอ โครงสร้างและหน้าที่ต่างๆ ของระบบสื่อมวลชนในขณะนั้น และในขณะเดียวกันก็ได้รับผลมาจากสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งก็คือระบบทางสังคม ทั้งสามส่วนนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ศักยภาพในการนำเสนอสารของสื่อมวลชน จะสัมฤทธิ์ผลในเชิงความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมมากขึ้น เมื่อระบบของสื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะด้านและการมีความเป็นศูนย์กลางของข่าวสาร โดยมีการเสนอแนะว่า ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของผู้รับสารนี้ จะมีปฏิริยาตอบสนองกลับสู่สังคมและสื่อมวลชน ทั้งนี้เพราะผู้รับสาร สถาบันสื่อมวลชน และสังคมต่างมีความสัมพันธ์กัน

สำหรับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในครั้งนี้ แกนนำในการเคลื่อนไหวไม่ได้เกิดขึ้นจาก นิสิต นักศึกษา เหมือนอย่างเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กับ 6 ตุลาคม 2519 นิสิต นักศึกษา เพิ่งเข้ามามีส่วนร่วมในช่วงกลางของความขัดแย้ง ดังนั้นจึงทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองในครั้งนี้ นิสิต นักศึกษาเข้าร่วมน้อย ถึงแม้ว่าจะเกิดจิตสำนึกในความเป็นประชาธิปไตยแล้ว

ก็ตาม แต่เพราะเหตุการณ์ที่รุนแรงและการสูญเสียชีวิตของผู้คนจำนวนมากในอดีต ทำให้หลายคนเกรงกลัวความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นอีกครั้ง

นอกจากสื่อมวลชนที่เสนอข่าวความเคลื่อนไหวของสถานการณ์อย่างต่อเนื่องแล้ว สื่อบุคคลก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่นิสิต นักศึกษามีการเปิดรับข่าวสาร จากผลการวิจัยที่พบว่า นิสิต นักศึกษา มีการพูดคุยหรือติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองมากที่สุด คือ กลุ่มเพื่อน และบุคคลในครอบครัว ซึ่งต้องยอมรับว่าบุคคลในครอบครัวของนิสิต นักศึกษา ไม่ว่าจะเป็น รุ่นพ่อ รุ่นแม่ ล้วนต้องอยู่ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กับ 6 ตุลาคม 2519 ทั้งนี้บุคคลเหล่านั้นจึงเป็นสื่อบุคคลที่คอยให้ข้อมูลข่าวสารกับนิสิต นักศึกษา อย่างผู้มีประสบการณ์มาก่อน อีกทั้งยังสามารถเป็นผู้นำความคิดเห็น (opinion leaders) ของ นิสิต นักศึกษา ได้อีกด้วย จึงทำให้นิสิต นักศึกษา ที่มีจิตสำนึกในเรื่องประชาธิปไตยแล้ว แต่ก็ยังเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย

#### สมมติฐานที่ 4. การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองมีความสัมพันธ์ต่อจิตสำนึกประชาธิปไตยของนิสิต นักศึกษา

จากผลการวิจัย พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับจิตสำนึกประชาธิปไตย

หากพิจารณาเฉพาะการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน ผลการวิจัยพบว่า นิสิต นักศึกษา มีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนมากที่สุด สองอันดับแรก คือ สื่อหนังสือพิมพ์ และสื่อโทรทัศน์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nimmo and Sander (1981) ที่ชี้ว่าการมีส่วนร่วมในการรณรงค์ทางการเมืองปรากฏชัดเจนว่า ถูกกระตุ้นโดยการเปิดรับต่อสื่อหนังสือพิมพ์ และข่าวโทรทัศน์ เช่นเดียวกับ ลิจิต ธีรเวคิน (2526) กล่าวถึงบทบาทของสื่อหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยว่า เป็นสถาบันที่ประชาชนพึ่งพาได้ในบางครั้ง ในแง่ของการต่อสู้เพื่อความถูกต้องและความยุติธรรม โดยหนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่ห้วงดึงหรือวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานที่บกพร่องหรือการใช้อำนาจในทางที่ผิดของรัฐบาลหรือข้าราชการ จนทำให้ประชาชนที่นิ่งเฉยเข้ามาส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น หรือวิพากษ์วิจารณ์ด้วย

ดังเหตุการณ์ที่นิสิต นักศึกษา ไปชุมนุมหน้าอาคารศรีจุลทรัพย์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2549 เพื่อกดดันและเรียกร้องให้กรรมการการเลือกตั้งทั้ง 3 คน ลาออกจากตำแหน่ง เนื่องจากประพฤติมิชอบใน

หน้าที่ และเพื่อเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้น หลายกรณีเช่น การจัดคูหาเลือกตั้งแบบหันหลังออกซึ่งทำให้การเลือกตั้งไม่เป็นความลับ การออกหนังสือเวียนถึงกรรมการการเลือกตั้งเขตที่จัดให้มีการเลือกตั้งรอบใหม่ ในวันที่ 22 เมษายน 2549 ว่าสามารถรับผู้สมัครที่ย้ายมาจากเขตอื่นได้ เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้มีการเวียนเทียนผู้สมัคร ฯลฯ ทั้งนี้เพราะด้วยสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นสื่อมวลชนมีการเสนอข่าวสารความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนทั้งวงดิ่ง วิพากษ์ วิจารณ์ การทำงานของกรรมการการเลือกตั้งที่ส่อไปในทางประพฤตินิชอบ จึงทำให้นิสิต นักศึกษา ซึ่งเปิดรับข่าวสารทางการเมือง เกิดจิตสำนึกประชาธิปไตยขึ้น ด้วยการเห็นถึงความไม่ซื่อสัตย์ในหน้าที่และความรับผิดชอบในการทำงานของกรรมการการเลือกตั้ง

นอกจากสื่อมวลชนแล้วยังมีสื่อบุคคล เช่น กลุ่มเพื่อน บุคคลในครอบครัว ที่นิสิต นักศึกษามีการติดต่อสื่อสารพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองซึ่งกันและกัน ตามผลการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งเห็นได้จากการจัดประชุมภายในองค์กรนิสิต นักศึกษา ด้วยกันเอง การจัดชุมนุมเพื่อเรียกร้องเงื่อนไขต่างๆ การรวมกลุ่มเพื่อนในลักษณะนี้ ถือได้ว่าเป็นการจัดกลุ่มของคนที่มีความสนใจร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อให้การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิริยาโต้ตอบกัน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจ ขอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารได้ ดังที่ Blumer(1969) กล่าวว่า สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มที่ต่างชนิดกัน ส่วนใหญ่ชีวิตที่อยู่ร่วมกันทั้งหมด จะประกอบกันเป็นแบบแผนปฏิบัติ และมีพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่ม เมื่อกลุ่มสนใจมุ่งไปในทิศทางใด บุคคลส่วนใหญ่ในกลุ่มก็จะมี ความสนใจในทางนั้นด้วย

จะเห็นได้ว่าการรวมตัวกันของนิสิต นักศึกษา ไม่ว่าจะเคลื่อนไหวทางการเมืองใดๆ เช่น นัดชุมนุม จัดสัมมนา ระดมความคิด เสนอแนะโศกถวิล หรือการเป็นผู้นำในการร่วมลงชื่อ ถอดถอนนายกรัฐมนตรี ก็จะได้รับ ความสนใจจากสังคม และสื่อมวลชนเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเสถียร เชยประทีป (2516) ที่ว่าในประเทศกำลังพัฒนา นักศึกษามหาวิทยาลัยเป็นพลังการเมืองที่สำคัญ เนื่องจากเป็นกลุ่มชนที่รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมใดๆ ได้โดยง่าย มีผลประโยชน์และอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน อีกทั้งการที่มีนักศึกษาจำนวนมากๆมารวมกันอยู่ในมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดความสะกดที่จะเผยแพร่ข่าวสาร และความคิดให้เข้าถึงนักศึกษา ลักษณะเช่นนี้เป็นผลให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการแสดงบทบาททางการเมืองได้เป็นอย่างดี

## ข้อเสนอแนะ

### • ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. จากการวิจัย พบว่า นิสิต นักศึกษา มีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนอยู่ในระดับปานกลาง แต่การเปิดรับข่าวสารทางสื่อโทรทัศน์ ประเภทข่าวประจำวันนั้น อยู่ในระดับสูง ในขณะที่สื่อมวลชนประเภทอื่นอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับต่ำ ซึ่งอาจเป็นเพราะข้อจำกัดด้านช่วงเวลาที่เคยแพร่หรือออกอากาศของสื่อประเภทอื่นๆ ไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารของนิสิต นักศึกษา ดังนั้นหากต้องการให้นิสิต นักศึกษา เปิดรับข่าวสารทางการเมืองให้มากขึ้น จึงควรให้นำหนักกับสื่อโทรทัศน์ ประเภทข่าวประจำวันมากที่สุด เพราะจะได้สอดคล้องกับพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย และเกิดประโยชน์สูงสุดในการเผยแพร่ด้วย

2. จากผลการวิจัย พบว่า ภาพรวมของนิสิต นักศึกษาทางด้านจิตสำนึกประชาธิปไตย อยู่ในระดับสูง ในขณะที่ภาพรวมด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่านิสิต นักศึกษา ควรมีการรณรงค์ส่งเสริม ประชาธิปไตย เพื่อสร้างจิตสำนึกให้เหมาะสมกับนิสิต นักศึกษา ตลอดจนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคตได้ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองให้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อต่างๆ การร่วมรณรงค์ทางการเมืองร่วมกับมหาวิทยาลัยหรือองค์กรอิสระทางการเมืองต่างๆ เพราะปัจจุบันองค์กรดังกล่าวได้เล็งเห็นและเปิดโอกาส ให้นิสิต นักศึกษาแสดงความสามารถและความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และหากเปรียบเทียบกับในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์การเมืองไทยนั้น จะเกิดจากพลังขับเคลื่อนของนิสิต นักศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เพราะนิสิต นักศึกษา ถือเป็นพลังบริสุทธิ์ นอกจากนี้ภายในมหาวิทยาลัยเองไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือแกนนำนิสิต นักศึกษา ควรมีการสร้างบรรยากาศให้เอื้อกับการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษาด้วย เช่น การเชิญชวน การรณรงค์ต่างๆ เพื่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ไม่ว่าจะในระดับชมรมย่อยๆ ไปจนถึงระดับความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย

3. จากผลการวิจัยพบว่าสื่อมวลชนมีบทบาทในการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย ดังนั้นหากการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนโดยเฉพาะการเสนอข่าวสารที่มีการปิดกั้นหรือการเสนอข่าวสารที่ไม่ถูกต้องจะกดดันให้ผู้รับสารเกิดความต้องการข่าวสารในช่องทางอื่น ซึ่งในสถานการณ์ดังกล่าวอาจทำให้บุคคลที่สาม

สร้างข่าวเพื่อให้เหตุการณ์มีความรุนแรงอันยากแก่การควบคุมและอาจสร้างความเสียหายเป็นจำนวนมากได้ ดังนั้นสื่อมวลชนทุกสาขารวมทั้งองค์กรทางสื่อจึงควรรวมตัวกันเพื่อให้สื่อมีความเป็นอิสระและพ้นจากการแทรกแซงจากภายนอกทุกสถานการณ์ในการนำเสนอข่าวสารเพื่อการนำเสนอข่าวสารแก่ผู้รับสารให้ได้รับข่าวสารที่มีความถูกต้องซึ่งเป็นหน้าที่และจรรยาบรรณของสื่อมวลชน

### • ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษา การเปิดรับข่าวสารทางการเมือง จิตสำนึกประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา ในวิกฤตการณ์ทางการเมืองยุคปลายรัฐบาลทักษิณเท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายรอบด้าน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรศึกษาถึงประชาชนทั่วไป หรือบุคคลในหลากหลายอาชีพ เพื่อจะได้ทราบถึงข้อเหมือนหรือข้อแตกต่างของข้อมูลที่ได้อ่านพบและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในทางวิชาการได้อย่างครอบคลุม

2. ควรมีการศึกษาเจาะลึกทางด้านการทำงานขององค์กรนิสิต นักศึกษาที่ทำงานทางด้านการเมือง ว่ามีกระบวนการสื่อสารอย่างไร และมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างไร ตลอดจนการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่างๆขององค์กรฯ เพราะนิสิต นักศึกษา ถือเป็นพลังบริสุทธิ์ ดังนั้นจึงอยู่ในความสนใจของสังคมและสื่อมวลชนตลอดเวลา

3. นอกจากศึกษาเจาะลึกทางด้านการทำงานขององค์กรนิสิต นักศึกษาแล้ว ควรศึกษาถึงองค์กรอิสระทางการเมืองที่ใหญ่ขึ้น เพื่อศึกษาการทำงานและการขับเคลื่อนทางการเมืองขององค์กร เนื่องจากองค์กรดังกล่าวเป็นกระบอกเสียงสำคัญทางการเมือง ตลอดจนศึกษาเครือข่ายการสื่อสารของพันธมิตรที่มาเข้าร่วมขับเคลื่อนทางการเมือง